

ОСОБЛИВОСТІ БАЗОВИХ ПЕРЕКОНАНЬ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ІЗ РІЗНИМ РІВНЕМ ПРОЯВУ МОРАЛЬНОЇ ТРАВМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Неймарк Сергій

Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна,

neimark.serhii@vnu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-9996-8455>

Журавльова Олена

Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна,

zhuravlova.olena@vnu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4889-0239>

Мета. Стаття присвячена дослідженню особливостей базових переконань внутрішньо переміщених осіб з різними рівнями моральної травми в умовах війни. Особливу увагу приділено аналізу впливу морального дистресу на фундаментальні уявлення особистості про справедливість, доброзичливість і контрольованість світу, а також на ставлення до власного «Я». Актуальність дослідження зумовлена зростанням кількості осіб, які переживають моральну травматизацію внаслідок воєнних подій та вимушеного переселення.

Методи. У дослідженні взяли участь 237 внутрішньо переміщених осіб із тимчасово окупованих територій та зон активних бойових дій України. Для діагностики рівня моральної травми використано шкалу симптомів моральної травми MISS-M-SF в адаптації Л. Засекіної та М. Козігори. Дослідження базових переконань здійснювалося за допомогою методики Р. Янов-Бульман. Для аналізу взаємозв'язків між показниками застосовано коефіцієнт кореляції Пірсона.

Результати. Встановлено, що переважна більшість внутрішньо переміщених осіб демонструє середній рівень моральної травматизації, який супроводжується переживанням провини, сорому та дисгармонією у системі особистісних переконань. Особи з низьким рівнем моральної травми характеризуються вищим рівнем довіри до світу, переконанням у його справедливості та контрольованості. Натомість у респондентів із високим

рівнем моральної травматизації спостерігається деформація базових переконань, втрата відчуття психологічної безпеки та посилення переживання безпорадності. Кореляційний аналіз виявив статистично значущі обернені зв'язки між рівнем моральної травми та переконанням у прихильності світу, його справедливості, контролюваності подій і загальним показником удачі.

Висновки. Моральна травма суттєво впливає на систему фундаментальних переконань внутрішньо переміщених осіб та супроводжується руйнуванням базової довіри до світу. Отримані результати узгоджуються з концепцією «зруйнованих переконань» Р. Янов-Бульман та підкреслюють необхідність урахування когнітивних наслідків моральної травматизації у процесі психологічної допомоги ВПО.

Ключові слова: моральна травма, внутрішньо переміщені особи, базові переконання, війна, психологічна травматизація, довіра до світу.

Serhii Neimark, Olena Zhuravlova. Characteristics of the core beliefs of internally displaced persons with varying degrees of moral trauma in a wartime context.

Purpose. This article examines the characteristics of the core beliefs held by internally displaced persons with varying degrees of psychological trauma in a wartime context. Particular attention is paid to analysing the impact of psychological distress on an individual's fundamental perceptions of justice, benevolence and the controllability of the world, as well as on their attitude towards their own sense of self. The relevance of the study stems from the growing number of people experiencing moral trauma as a result of war and forced displacement.

Methods. The study involved 237 internally displaced persons from temporarily occupied territories and active combat zones in Ukraine. The MISS-M-SF moral trauma symptom scale, adapted by L. Zaseikina and M. Kozigora, was used to diagnose the level of moral trauma. The study of core beliefs was conducted using R. Yanov-Bulman's methodology. Pearson's correlation coefficient was applied to analyse the relationships between the indicators.

Results. It has been established that the vast majority of internally displaced persons exhibit a moderate level of moral trauma, accompanied by feelings of guilt, shame and a sense of dissonance within their personal belief system. Individuals with a low level of moral trauma are characterised by a higher level of trust in the world, a belief in its fairness and controllability. In contrast, respondents with a high level of moral trauma exhibit a distortion of basic beliefs, a loss of psychological security and an intensification of feelings of helplessness. Correlation analysis revealed statistically significant inverse relationships between the level of moral trauma and beliefs regarding the world's benevolence, its fairness, the controllability of events, and a general measure of luck.

Conclusions. Moral trauma significantly affects the system of fundamental beliefs of internally displaced persons and is accompanied by the destruction of basic trust in the world. The findings are consistent with R. Yanov-Bulman's concept of 'shattered beliefs' and highlight the need to take into account the cognitive

consequences of moral traumatisatioin in the process of providing psychological support to IDPs.

Keywords: moral trauma, internally displaced persons, basic beliefs, war, psychological trauma, trust in the world.

Вступ. Ескалація військового конфлікту та актуалізація проблеми вимушеного переселення суттєво змінили підходи до вивчення феномену психологічної травми (Волков, 2023; Журавльова, Кульчицька, 2025; Kelly, 2022; Kordel et al., 2024). Традиційно вчені досліджували посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та тривожність у внутрішньо переміщених осіб (ВПО) (Blackmore et al., 2020 Brewin, 2020; Cloitre et al., 2018, Huynh et al., 2025). Ці стани зазвичай спричинені безпосередньою загрозою життю. Однак сучасні дослідження демонструють, що ВПО стикаються з іншою серйозною проблемою - моральною травмою (Hoffman et al., 2019). Моральна травма - це психологічний та емоційний дистрес, який виникає, коли людина стає свідком або зазнає дій, що порушують її глибокі моральні переконання (Герман, 2015). В умовах війни цивільне населення часто зазнає зради з боку інституцій, бачить жахливі несправедливості або змушене робити складні етичні вибори, щоб вижити (Nickerson et al., 2018).

Актуальність дослідження моральної травми у внутрішньо переміщених осіб сьогодні зумовлюється необхідністю формування ефективних шляхів збереження психічного здоров'я цієї категорії населення. Стандартна психологічна терапія, призначена для лікування травм, часто виявляється неефективною у випадку моральної травми. Класичні методи допомагають зменшити страх, але не здатні вилікувати глибоке почуття сорому, провини та втрату віри в людство (Mooren et al., 2025; VanderWeele et al., 2025).

Сучасна література значною мірою зосереджується на глибоких психологічних наслідках етичних криз, спричинених вимушеною міграцією (Lushchak et al., 2024; Martsenkovskyi et al., 2024). На відміну від класичної травми, що виникає внаслідок страху, моральна травма зумовлена порушенням глибоко вкорінених внутрішніх цінностей (Litz et al., 2020). Переселенці часто стикаються з серйозними етичними дилемами, інституційною несправедливістю та зрадою, що викликає гострий внутрішній конфлікт і негативні переконання (Passardi et al., 2022; Hoffman et al., 2021; Rachman,

Муссі, 2023). Ці фактори морального стресу детермінують інтенсивні негативні емоції, спрямовані на саму людину, такі як сильний сором, патологічне озлоблення та нездатність пробачити себе (Ter Heide et al., 2024). Щоб проаналізувати ці симптоми, вчені почали класифікувати моральні страждання на окремі категорії, відокремлюючи легкий моральний стрес від важкої, паралізуючої моральної травми (Currier et al., 2023).

Водночас наукова увага переорієнтувалася на вплив моральної травми на когнітивні процеси (VanderWeele, Wortham, 2025; Williamson et al., 2021). Загальні дослідження засвідчують, що хронічні емоційні страждання серйозно погіршують основні інтелектуальні функції, зокрема швидкість обробки інформації, пам'ять та увагу (Petkus et al., 2018). Зокрема, згадування морально травматичних подій спричиняє надмірну активацію мозкових мереж когнітивного контролю (Lloyd et al., 2021). Постійні етичні роздуми про зраду довіри або почуття провини перевантажують мозок, знижуючи точність логічного мислення та спричиняючи тривале когнітивне виснаження (Barnes et al., 2026; Van der Kolk, 2019; Vartanian et al., 2026). Крім того, моральний біль спотворює когнітивні оцінки та соціальне пізнання, що означає, що травмовані особи сприймають світ як цілком ворожий і мають труднощі з розумінням мотивів інших людей (Koenig et al., 2024; Griffin et al., 2025).

Незважаючи на ці висновки, у сучасній літературі бракує систематизованих досліджень, які б порівнювали вплив різних рівнів моральної травми на когнітивну сферу внутрішньо переміщених осіб (Frankfurt et al., 2023). Ця нестача стратифікованих даних створює значну прогалину в сучасній діагностиці, яку це дослідження покликане усунути.

Методи та процедура дослідження. До емпіричного дослідження долучилося 237 внутрішньо переміщених осіб із тимчасово окупованих територій та зон активних бойових дій в Україні, які брали участь в опитуванні на засадах поінформованої згоди та конфіденційності.

У ході емпіричної діагностики нами було застосовано один з найкращих україномовних інструментів для діагностики рівня моральної травматизації серед ВПО, а саме шкалу симптомів моральної травми (MISS-M-SF) в адаптації Засекіної Л., Козігори М.

Аналіз отриманих результатів вказує наявність моральної травми у респондентів на рівні від низького до високого. Ця шкала за своїм ключем передбачає і дуже високий рівень моральної травми, проте у жодного з респондентів такий рівень не був діагностований. Відсоткова диференціація діагностованих рівнів моральної травми представлено на рисунку 1.

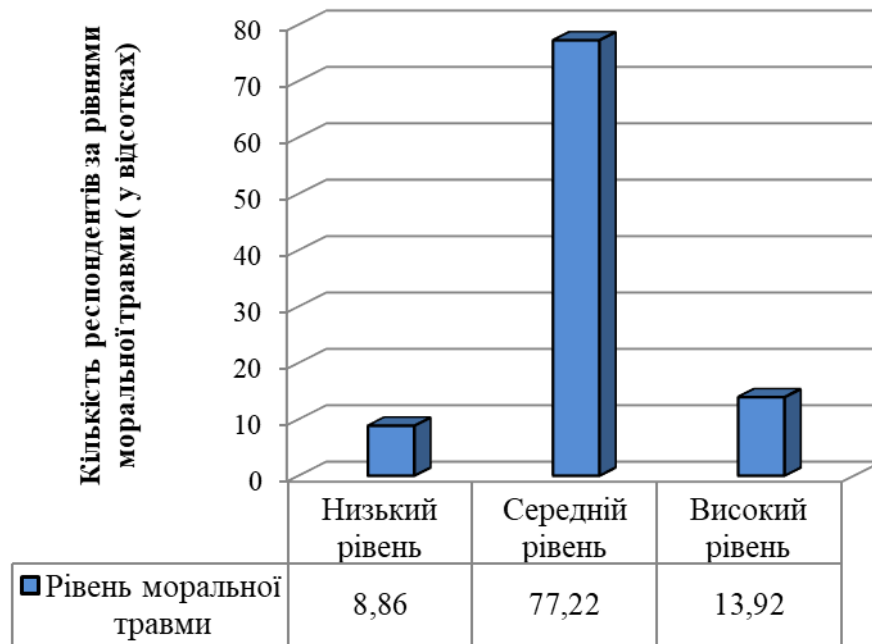

Рис. 1. Диференціація рівнів моральної травми серед діагностованих ВПО

Як бачимо, переважна більшість діагностованих (77,22 %) демонструє прояв моральної травми на *середньому рівні*. Такі результати детермінують прояв окремих симптомів моральної травми як от почуття провини, сорому, вказують на деяку дисгармонію у системі особистісних цінностей та переконань. Майже 14 % діагностованих ВПО вказують на *високий рівень* впливу моральної травми на якість власного життя, що супроводжується значним морально-емоційним дискомфортом та часто обумовлює потребу психологічно-психотерапевтичної підтримуючої комунікації. *Низький рівень* моральної травматизації засвідчили майже 9 % опитаних, а це вказує на їх високу моральну стійкість, впевненість у власних діях та рішеннях.

Особливу увагу в межах дослідження було приділено аналізу базових когнітивних схем респондентів. Переживання морального дистресу часто супроводжується руйнуванням базової довіри до

світу, втратою відчуття контрольованості подій та формуванням переконання у власній безпорадності. Саме тому важливим завданням дослідження стало вивчення фундаментальних припущень особистості як когнітивної основи переживання моральної травми.

Для реалізації цього завдання було використано методику вивчення базових переконань Р. Янов-Бульман. Вісім сенсових категорій методики, що відображають змістові ознаки суб'єктивного світу людини, узагальнюються у три фундаментальні позиції світобачення:

- 1) загальне переконання що у світі більше добра, ніж зла;
- 2) загальне уявлення про те, що події, які з нами трапляються не випадкові, а підпорядковуються законам справедливості;
- 3) загальне переконання у цінності власного «Я».

Візуалізація отриманих результатів з врахуванням рівня моральної травми серед ВПО подано у рис. 2.

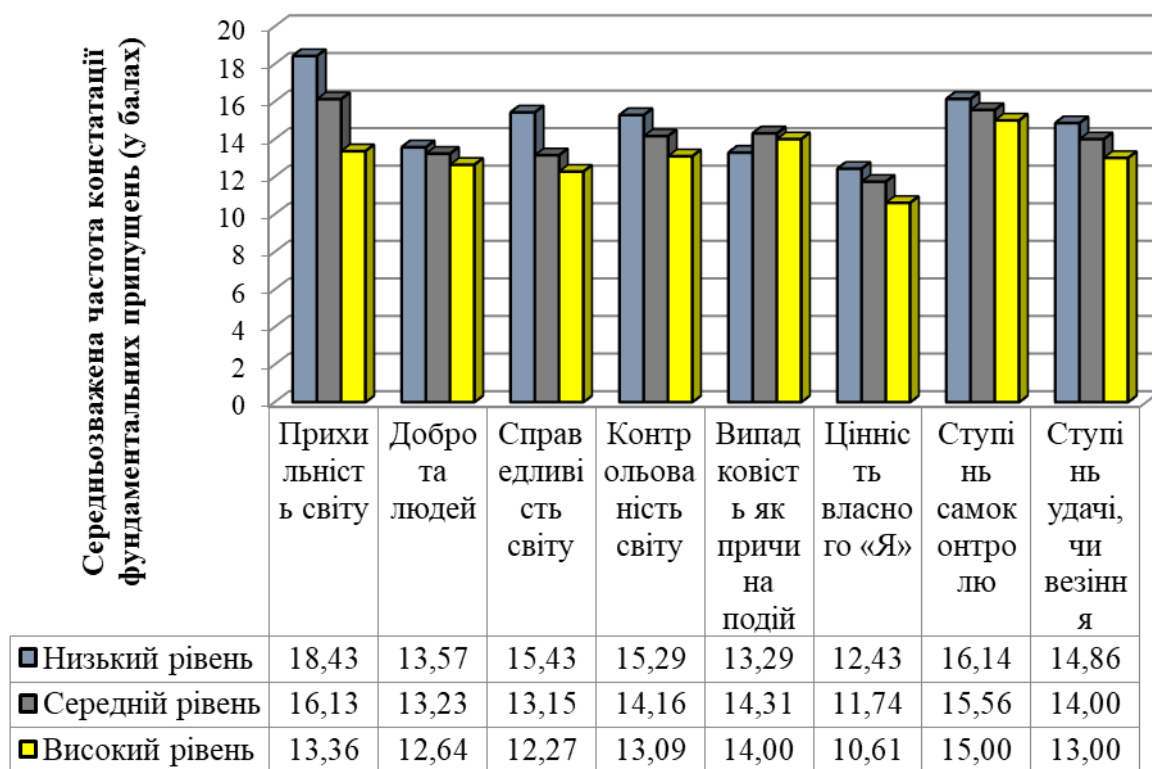

Рис. 2. Диференціація базових переконань серед ВПО з різними рівнями моральної травми

Отримані результати свідчать про те, що найбільш стійкі та позитивні базові переконання властиві ВПО з низьким рівнем моральної травми. Структура їх фундаментальних припущень включає у себе стійку віру у прихильність світу, справедливість,

контрольованість світу та загальне переконання у цінності власного Я. Низькі показники за шкалою «Випадковість як причина подій» у цих респондентів підтверджують їх віру у власні сили та детермінують систему стійких позитивних уявлень про оточуючий світ. Кожен з цих аспектів є критично важливим для загального психічного благополуччя людини та здатен детермінувати стабільний емоційний стан.

Натомість, найнижчі показники за шкалами спостерігаються серед діагностованих ВПО з високим рівнем моральної травми. У них найменший рівень цінності власного Я, що може бути наслідком високих показників за шкалою «Випадковість як причина подій». У пошуках пояснень «чому» відбулась та чи інша подія вони звертаються до законів справедливості, які, на їх думку не працюють. Віра у фатум, «сліпу» долю, залучення категорії соціальної несправедливості та нездатність впливати на власне життя деформує загальну картину світу. Крізь призму віри у власну безпорадність у таких людей може виникати депресія, знижуватися стресостійкість, поглиблюватися тривожність.

Загалом, можемо стверджувати, що базові фундаментальні переконання впливають на когнітивну, емоційну та поведінкову сферу особистості. Специфіка такого впливу детермінується різним типом пережитого травматичного досвіду: в травмуючих ситуаціях людина часто стикається з новою реальністю, яка може дисонувати з уже наявною системою позитивних базових переконань. Успішна інтеграції нових даних у власну картинку світу детермінує побудову оптимістичної картини світу та бачення себе у ньому. В іншому випадку може виникнути негативна, так звана концепція «зруйнованих переконань» (за Р.Янов-Бульман) або втрата базової довіри до світу. Проте її відновлення можливе за умови повернення відчуття твердого ґрунту під ногами, відчуття контролю над власним життям. Зауважимо, що не варто боятися зміни існуючих переконань, адже такі динамічні процеси є важливою складовою посттравматичного зростання, умовою досягнення психічної стабільності та успішності людини у повсякденному житті.

Для більш глибокого розуміння когнітивних механізмів переживання моральної травми було здійснено кореляційний аналіз взаємозв'язків між рівнем моральної травматизації та базовими переконаннями внутрішньо переміщених осіб.

Кореляційний аналіз даних засвідчив наявність статистично значущих взаємозв'язків між рівнем моральної травми та окремими базовими переконаннями внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, встановлено обернені кореляції між моральною травмою та переконанням у прихильності світу ($r = -0,342$; $p < 0,01$), справедливості світу ($r = -0,321$; $p < 0,01$), контрольованості подій ($r = -0,172$; $p \leq 0,01$), а також загальним показником оцінки власної удачі (везіння) ($r = -0,260$; $p < 0,01$). Водночас статистично значущих зв'язків між моральною травмою та переконанням у доброті людей ($r = -0,077$), випадковості подій ($r = 0,088$), цінності власного «Я» ($r = 0,044$) і рівнем самоконтролю ($r = -0,107$) не виявлено.

Висновки. Дослідження засвідчило значну поширеність моральної травми серед внутрішньо переміщених осіб, що супроводжується порушенням системи базових переконань особистості. Зі зростанням рівня моральної травматизації у респондентів знижується віра у прихильність і справедливість світу, можливість контролювати події власного життя та очікування позитивного розвитку майбутнього, що цілком узгоджується з концепцією «зруйнованих переконань» Р. Янов-Бульман.

Література

1. Волков, К. (2023). Травматичний досвід: історична експлікація вивчення в психології. *Психологічні перспективи*, (41), 55–73.
2. Герман, Д. (2015). Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору (О. Лизак, О. Наконечна, О. Шлапак, пер.). Львів: Видавництво Старого Лева.
3. Журавльова, О., & Кульчицька, А. (2025). Історія концептуалізації феномену психотравми в психологічній практиці. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*, 55, 57–62. <https://doi.org/10.32782/2312-8437.55.2025-1.7>
4. Blackmore, R., et al. (2020). The prevalence of mental illness in refugees and asylum seekers: A systematic review and meta-analysis. *PLOS Medicine*, 17(9), e1003337.
5. Brewin, C. R. (2020). Complex post-traumatic stress disorder: A new diagnosis in ICD-11. *BJPsych Advances*, 2020, 26(3), 145–152, <https://doi.org/10.1192/bja.2019.48>
6. Cloitre, M., Shevlin, M., Brewin, C. R., Bisson, J. I., Roberts, N. P., Maercker, A., Karatzias, T., & Hyland, P. (2018). The International Trauma Questionnaire (ITQ): Development of a self-report measure of ICD-11 PTSD and complex PTSD. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 138(6), 536–546. <https://doi.org/10.1111/acps.12956>
7. Hoffman, J., Liddell, B., Bryant, R., & Nickerson, A. (2019). A latent profile analysis of moral injury appraisals in refugees. *European Journal of Psychotraumatology*, 10(1), 1686805.
8. Hoffman, J., & Nickerson, A. (2022). The impact of moral-injury cognitions on psychological outcomes in refugees: An experimental investigation. *Clinical Psychological Science*, 10(4), 696–714.

9. Huynh, P. A., Kindred, R., Perrins, K., de Boer, K., Miles, S., Bates, G., & Nedeljkovic, M. (2025). Prevalence of complex post-traumatic stress disorder (CPTSD): A systematic review and meta-analysis. *Psychiatry Research*, 351, 116586.
10. Kelly, B. D. (2022). Trauma and displacement in Ukraine: The challenge to global mental health. *QJM: An International Journal of Medicine*, 115(5), 269–270.
11. Kordel, P., Rządeczka, M., Studenna-Skrukwa, M., Kwiatkowska-Moskalewicz, K., Goncharenko, O., & Moskalewicz, M. (2024). Acute stress disorder among 2022 Ukrainian war refugees: A cross-sectional study. *Frontiers in Public Health*, 12, 1280236.
12. Litz, B. T., Stein, N., Delaney, E., Lebowitz, L., Nash, W. P., Silva, C., & Maguen, S. (2009). Moral injury and moral repair in war veterans: A preliminary model and intervention strategy. *Clinical Psychology Review*, 29(8), 695–706.
13. Lloyd, C. S., Nicholson, A. A., Densmore, M., Théberge, J., Neufeld, R. W. J., Jetly, R., McKinnon, M. C., & Lanius, R. A. (2021). Shame on the brain: Neural correlates of moral injury event recall in posttraumatic stress disorder. *Depression and Anxiety*, 38(6), 596–605. <https://doi.org/10.1002/da.23128>
14. Lushchak, O., Velykodna, M., Bolman, S., Strilbytska, O., Berezovskyi, V., & Storey, K. B. (2024). Prevalence of stress, anxiety, and symptoms of post-traumatic stress disorder among Ukrainians after the first year of Russian invasion: A nationwide cross-sectional study. *The Lancet Regional Health – Europe*, 36, 100773.
15. Martenskovskyi, D., Shevlin, M., Ben-Ezra, M., Bondjers, K., Fox, R., Karatzias, T., Martenskovska, I., Martenskovsky, I., Pfeiffer, E., Sachser, C., Vallières, F., & Hyland, P. (2024). Mental health in Ukraine in 2023. *European Psychiatry*, 67(1), e27.
16. Mooren, N., de la Rie, S. M., & Boelen, P. A. (2025). Trauma memories with and without moral conflict: characteristics, centrality, and associations with posttraumatic stress. *Memory*, 33(7), 816–827. <https://doi.org/10.1080/09658211.2025.2529284>
17. Nickerson, A., Hoffman, J., Schick, M., Schnyder, U., Bryant, R. A., & Morina, N. (2018). A longitudinal investigation of moral injury appraisals amongst treatment-seeking refugees. *Frontiers in Psychiatry*, 9, 667. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2018.00667>
18. Passardi, S., Hocking, D. C., Morina, N., Sundram, S., & Alisic, E. (2022). Moral injury related to immigration detention on Nauru: A qualitative study. *European Journal of Psychotraumatology*, 13(1), Article 2029042. <https://doi.org/10.1080/20008198.2022.2029042>
19. Petkus, A. J., Lenze, E. J., Butters, M. A., et al. (2018). Childhood trauma is associated with poorer cognitive performance in older adults. *Journal of Clinical Psychiatry*, 79(1), 16m11021. <https://doi.org/10.4088/JCP.16m11021>
20. Rachman, A. W., & Mucci, C. (2023). *Ferenczi's confusion of tongues theory of trauma: A relational neurobiological perspective*. Routledge.
21. van der Kolk, B., Ford, J. D., & Spinazzola, J. (2019). Comorbidity of developmental trauma disorder (DTD) and post-traumatic stress disorder: findings from the DTD field trial. *European Journal of Psychotraumatology*, 10(1). <https://doi.org/10.1080/20008198.2018.1562841>
22. VanderWeele, T. J., Wortham, J., Davis, D. E., Hook, J. N., & Koenig, H. G. (2025). Moral trauma, moral distress, moral injury, and moral injury disorder: Definitions and assessments. *Frontiers in Psychology*, 16, 1422441. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1422441>
23. Vartanian, O., Nazarov, A., Lam, T. K., Collins, E., Thompson, M. M., Rhind, S. G., Silins, S., Shiu, M., Maceda, E., King, K., Vallikathan, J., & Lad, M. (2026). The impact of moral injury-related content on reasoning and its neural correlates: Data from the Canadian Armed Forces (CAF). *NeuroImage: Reports*, 6(1), 100310. <https://doi.org/10.1016/j.ynirp.2025.100310>
24. VanderWeele T.J., Wortham J.S., Carey L.B., Case B.W., Cowden R.G., Duffee C., Jackson-Meyer K., Lu F., Mattson S.A., Padgett R.N., Peteet J.R., Rutledge J., Symons X. and Koenig H.G. (2025) Moral trauma, moral distress, moral injury, and moral injury disorder: definitions and assessments. *Front. Psychol.* 16:1422441. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1422441>

25. Williamson, V., Murphy, D., Phelps, A., Forbes, D., & Greenberg, N. (2021). Moral injury: The effect on mental health and implications for treatment. *The Lancet Psychiatry*, 8(6), 453–455. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(21\)00113-9](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(21)00113-9)

References

1. Volkov, K. (2023). Traumatic experience: historical explication of the study in psychology [Travmatychnyi dosvid: istorychna eksplikatsiia vyvchennia v psykholohii]. *Psykholohichni perspektyvy – Psychological Perspectives*, (41), 55–73. [in Ukrainian].
2. Herman, D. (2015). Psykholohichna travma ta shliakh do vyduzhannia: naslidky nasylstva – vid znushan u sim'i do politychnoho teroru [Trauma and recovery: the aftermath of violence – from domestic abuse to political terror] (O. Lyzak, O. Nakonechna, O. Shlapak, Trans.). Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. [in Ukrainian].
3. Zhuravlova, O., & Kulchytska, A. (2025). History of conceptualization of the phenomenon of psychotrauma in psychological practice [Istoriia kontseptualizatsii fenomenu psykhotravmy v psykholohichnii praktytsi]. *Problemy humanitarnykh nauk. Psykholohiia – Problems of Humanitarian Sciences. Psychology*, 55, 57–62. <https://doi.org/10.32782/2312-8437.55.2025-1.7> [in Ukrainian].
4. Blackmore, R., et al. (2020). The prevalence of mental illness in refugees and asylum seekers: A systematic review and meta-analysis. *PLOS Medicine*, 17(9), e1003337.
5. Brewin, C. R. (2020). Complex post-traumatic stress disorder: A new diagnosis in ICD-11. *BJPsych Advances*, 2020, 26(3), 145–152, DOI: 10.1192/bja.2019.48.
6. Cloitre, M., Shevlin, M., Brewin, C. R., Bisson, J. I., Roberts, N. P., Maercker, A., Karatzias, T., & Hyland, P. (2018). The International Trauma Questionnaire (ITQ): Development of a self-report measure of ICD-11 PTSD and complex PTSD. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 138(6), 536–546. doi.org/10.1111/acps.12956
7. Hoffman, J., Liddell, B., Bryant, R., & Nickerson, A. (2019). A latent profile analysis of moral injury appraisals in refugees. *European Journal of Psychotraumatology*, 10(1), 1686805.
8. Hoffman, J., & Nickerson, A. (2022). The impact of moral-injury cognitions on psychological outcomes in refugees: An experimental investigation. *Clinical Psychological Science*, 10(4), 696–714. doi.org/10.1177/2168190921101111
9. Huynh, P. A., Kindred, R., Perrins, K., de Boer, K., Miles, S., Bates, G., & Nedeljkovic, M. (2025). Prevalence of complex post-traumatic stress disorder (CPTSD): A systematic review and meta-analysis. *Psychiatry Research*, 351, 116586.
10. Kelly, B. D. (2022). Trauma and displacement in Ukraine: The challenge to global mental health. *QJM: An International Journal of Medicine*, 115(5), 269–270.
11. Kordel, P., Rządeczka, M., Studenna-Skrukwa, M., Kwiatkowska-Moskalewicz, K., Goncharenko, O., & Moskalewicz, M. (2024). Acute stress disorder among 2022 Ukrainian war refugees: A cross-sectional study. *Frontiers in Public Health*, 12, 1280236.
12. Litz, B. T., Stein, N., Delaney, E., Lebowitz, L., Nash, W. P., Silva, C., & Maguen, S. (2009). Moral injury and moral repair in war veterans: A preliminary model and intervention strategy. *Clinical Psychology Review*, 29(8), 695–706.
13. Lloyd, C. S., Nicholson, A. A., Densmore, M., Théberge, J., Neufeld, R. W. J., Jetly, R., McKinnon, M. C., & Lanius, R. A. (2021). Shame on the brain: Neural correlates of moral injury event recall in posttraumatic stress disorder. *Depression and Anxiety*, 38(6), 596–605. <https://doi.org/10.1002/da.23128>
14. Lushchak, O., Velykodna, M., Bolman, S., Strilbytska, O., Berezovskyi, V., & Storey, K. B. (2024). Prevalence of stress, anxiety, and symptoms of post-traumatic stress disorder among Ukrainians after the first year of Russian invasion: A nationwide cross-sectional study. *The Lancet Regional Health – Europe*, 36, 100773.

15. Martsenkovskiy, D., Shevlin, M., Ben-Ezra, M., Bondjers, K., Fox, R., Karatzias, T., Martsenkovska, I., Martsenkovsky, I., Pfeiffer, E., Sachser, C., Vallières, F., & Hyland, P. (2024). Mental health in Ukraine in 2023. *European Psychiatry*, 67(1), e27.
16. Mooren, N., de la Rie, S. M., & Boelen, P. A. (2025). Trauma memories with and without moral conflict: characteristics, centrality, and associations with posttraumatic stress. *Memory*, 33(7), 816–827. <https://doi.org/10.1080/09658211.2025.2529284>
17. Nickerson, A., Hoffman, J., Schick, M., Schnyder, U., Bryant, R. A., & Morina, N. (2018). A longitudinal investigation of moral injury appraisals amongst treatment-seeking refugees. *Frontiers in Psychiatry*, 9, 667. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2018.00667>
18. Passardi, S., Hocking, D. C., Morina, N., Sundram, S., & Alisic, E. (2022). Moral injury related to immigration detention on Nauru: A qualitative study. *European Journal of Psychotraumatology*, 13(1), Article 2029042. <https://doi.org/10.1080/20008198.2022.2029042>
19. Petkus, A. J., Lenze, E. J., Butters, M. A., et al. (2018). Childhood trauma is associated with poorer cognitive performance in older adults. *Journal of Clinical Psychiatry*, 79(1), 16m11021. <https://doi.org/10.4088/JCP.16m11021>
20. Rachman, A. W., & Mucci, C. (2023). Ferenczi's confusion of tongues theory of trauma: A relational neurobiological perspective. Routledge.
21. van der Kolk, B., Ford, J. D., & Spinazzola, J. (2019). Comorbidity of developmental trauma disorder (DTD) and post-traumatic stress disorder: findings from the DTD field trial. *European Journal of Psychotraumatology*, 10(1). <https://doi.org/10.1080/20008198.2018.1562841>
22. VanderWeele, T. J., Wortham, J., Davis, D. E., Hook, J. N., & Koenig, H. G. (2025). Moral trauma, moral distress, moral injury, and moral injury disorder: Definitions and assessments. *Frontiers in Psychology*, 16, 1422441. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1422441>
23. Vartanian, O., Nazarov, A., Lam, T. K., Collins, E., Thompson, M. M., Rhind, S. G., Silins, S., Shiu, M., Maceda, E., King, K., Vallikathan, J., & Lad, M. (2026). The impact of moral injury-related content on reasoning and its neural correlates: Data from the Canadian Armed Forces (CAF). *NeuroImage: Reports*, 6(1), 100310. <https://doi.org/10.1016/j.ynirp.2025.100310>
24. VanderWeele T.J., Wortham J.S., Carey L.B., Case B.W., Cowden R.G., Duffee C., Jackson-Meyer K., Lu F., Mattson S.A., Padgett R.N., Peteet J.R., Rutledge J., Symons X. and Koenig H.G. (2025) Moral trauma, moral distress, moral injury, and moral injury disorder: definitions and assessments. *Front. Psychol.* 16:1422441. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1422441>
25. Williamson, V., Murphy, D., Phelps, A., Forbes, D., & Greenberg, N. (2021). Moral injury: The effect on mental health and implications for treatment. *The Lancet Psychiatry*, 8(6), 453–455. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(21\)00113-9](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(21)00113-9)

Received: 07.04.2026

Accepted: 27.04.2026